

FÖLDIÁK ANDRÁS

VOLT REND

„A fa,
mint az Idő
szimbóluma ez a könyvem
vezérmotívuma, legyen akár olyan
időegységekről szó, mint a hét napjai,
egy holdhónap, egy naptári év a maga ünnepi
állomásaival, egy emberi élet, vagy világ teremtésétől
az utolsó ítéletig tartó kozmikus sorsforduló...

De korunkban, amikor a természet, a „környezet” pusztí-
tása lassan megfordíthatatlan folyamattá válik, és lassú
halált okozó öngyilkossággal ér fel, minden
jó szó, ami a fáról elhangzik, aktuális politikai
tettnek számít, hiszen mi más lehetne szebb
szimbóluma a kíméletre, törődésre
szoruló természetnek, magának
a fenyegetett Életnek,
mint a
FA?”

2007. május 10-én nyílt Tatabányán, a Közművelődés Háza Kortárs Galériájában Jankovics Marcell rendező több filmjének rajzaiból kiállítás. A meghívó *A fa mitológiája* című könyvnek fenti mondatait idézte.

A kiállítást Földiák András, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus mb. főigazgató-helyettese nyitotta meg az alábbi gondolatokkal.

Mindenek előtt köszönjük az alkotónak magának, az intézménynek és Sashegyi Gabriellának, a kiállítás rendezőjének, hogy lehetővé tették számunkra ezt az élményt, amit megkülönböztetetten fontosnak tartok, több okból is. Megpróbálom ezeket az okokat logikusan áttekinteni. Előre elnézést kérek! Ennek során szépeket fogok mondani. Egyetlen mentségem erre, hogy komolyan gondolom nagy szavaimat, és nem akarom szemérmesen elhallgatni a legfontosabbakat, azaz valamiféle fordított tapintatból visszafogni magamat. És azért is elnézést kérek, mert egy kicsit messzire fogok kalandozni a dolgok értelmezésének az útjain, de ne ijedjen meg senki, gyorsan vissza is fogok fordulni.

Készülvén erre a mai megnyitóra, próbáltam jelzőket keresni Jankovics Marcell művészetére, kultúraelméleti munkásságára, személyére. Találtam is meghatározásokat, de valahogyan nem voltak pontosak. Egyre szebb minősítéseknél kötöttem ki, aztán rájöttem, hogy tulajdonképpen a mai magyar kultúra egyik legismertebb és legrangosabb alkotóját tisztelhetjük személyében. Nem akarok ilyen buta rangsort állítani – félre ne értse senki! –, hogy ki az első, a második vagy a tizedik legnépszerűbb ember, szó sincs róla! De azért, ha esetleg lenne valami olyasféle közvélemény-kutatás, mint ami a politikusok népszerűségi indexét méri, akkor azt hiszem, hogy meglepődnénk, mert elég kevesen lennének azok, akik a valóban ismertek körében lennének.

Persze, ez csak egy fantáziajáték, mert az világos, hogy ki tekinthető politikusnak, de, hogy kik a kultúra emberei?! – az már igencsak bonyolult kérdés, el kell dönteni, hogy Győzike ide tartozik-e vagy sem, és a határokat több irányban is nehéz lenne megszabni. Csupán azt szeretném a népszerűségi index

példáján érzékeltetni, hogy roppant kevesen vannak, akikről az értelmiségieknek is határozott véleménye van, és valóban értéket teremtő alkotó embernek ismerik el – ellentétben a kereskedelmi televíziók néhány sztárjával –, és akit ezzel együtt, emellett, úgymond „az utca embere” is ismer, azaz akiknek a nevével nem humán értelmiségieknek is beugrik egy-egy film címe.

Ennek sajnos negatív oldala is van, nem a Marcell ismertségének, annak kizárólag csak jó oldala van, örülünk neki, és ha tudjuk, segítsük elő ilyen jó kiállításokkal, hogy alkotásait még jobban megismerjék, hanem az nem örömdolog, hogy ez az általam feltételezett ismert kör – azt hiszem – nagyon-nagyon szűk. Gondoljuk meg, hogy egy tisztességes, de művészetek iránt nem túlságosan érdeklődő gimnazista fiatal tud-e mondani egyetlenegy kortárs képzőművészt vagy komoly zenei alkotót, bárkit is?! Szerintem költőt is csak nagyon keveset, elvégtelen egyet-egyet.

Jankovics Marcell ismertségét viszont nem a levegőből veszem. Elég széles körben érdeklődtem, könyvtárban is megnéztem a könyveit, videóit és a forgalmukat is. Ennek a mai napnak is van sajtóvisszhangja. Az internet Google keresőjében 14.640 hivatkozás szerepel, és elég messzire belementem a listába, valóban rá vonatkoznak a cikkek. (Elődje, Jankovics Marcell még ez-vel írta a nevet).

Nos, azt a kérdést kellene tisztáznunk, hogy milyen ez az ismert alkotómunka, vagy miért sikeres ez a művészet. Hogyan lehetne jellemezni? Mi a különlegesen fontos benne?

Nem olyan könnyű erre választ kapni. Rengeteg cikket olvashatunk el róla, nem biztos, hogy kielégítő magyarázatot kapunk.

Az egyik ok bizonyára az, hogy igen sokoldalú alkotó és gondolkodó ember. A mai napra szóló meghívó is jelzi ezt a sokoldalúságot: „rajzfilmrendező, kultúrtörténész, könyvtár- és kultúrakutató” – olvashatjuk. Én hadd tegyem hozzá, hogy emellett művelődéspolitikus is, ha csak arra gondolunk, hogy a Nemzeti Kulturális Alap elnöke volt 4 évig, az is mutatja, de ezen túl nyilatkozataiban és tanulmányaiban nemcsak a kultúra és a civilizáció elméleti, történeti mibenlétével, hanem mai helyzetével és tennivalóival is sokat foglalkozik.

A másik oka, és minden bizonnyal a legnyomósabb oka az ismertségnek az, hogy kiváló jó filmeket alkotott, amit örömmel nézni, és maradandó élményként emlékszünk rájuk vissza. Élvezetes, lebilincselő, de emellett tartalmas és kedves, szerethető filmek sora került ki a ceruzája alól. Jó érzés itt a kiállításon ezeket újra látni. Természetesen ez a legnyomósabb, de még mindig nem kielégítő ok. Meg lehetne nevezni játékfilmrendezőket, akik jelentős és jó filmeket készítettek, de közel nem érték el ezt az ismertséget és rangot, többek között például a Kossuth-díjat.

Ami mindezen kívül azt hiszem döntő fontosságú, hogy Jankovics Marcellnak egyéni, nagyon is sajátos és a mai zavaros kor szellemi gondjaira határozott választ adó világfelfogása van, ellentétben számos mai kulturális termékkel, amelyik – finoman mondva – „tartózkodik” a lét nagy kérdéseinek érintésétől. A napokban olvastam Albert Camus megjegyzését a kultúráról,

nem írtam fel, úgyhogy elnézést kérek, nem pontos. Azt mondta, hogy a kultúra haszontalan dolog, nem sokra megyünk vele, nem válaszol csak arra az egy kérdésre, hogy miért érdemes élni.

Nos, a kultúra és azon belül a művészet értékesebb és jelentősebb művei mindig érintik a világfelfogásunkat is. Nem arról van szó, hogy az alkotásokból leszűrhető az a bizonyos „eszmei mondanivaló”, amit az iskolában tanultunk, hogy a „művész azt akarta mondani”... Ez így borzasztóan leegyszerűsített, és általában nem is igaz. A művész valahogyan látja a világot, azt megalkotja, amilyen ez a különleges, általa látott valóság, nekünk pedig óriási élményben van részünk, valamilyen új, különleges, soha nem tapasztalt valóságot élünk át, amin egyfelől csodálkozunk, hogy hát ilyen is lehet a világ, másfelől okulunk belőle, mert óhatatlanul összevetjük a saját világunkkal, amit ez által, hirtelen különös fényben látunk, mert van mivel összehasonlítani.

Persze az esztétikai hatás mechanizmusairól hatalmas köteteket írtak és jogosan, nem indokolatlanul, én pedig ezzel a pár mondatnál nagyon leegyszerűsíttem a dolgot, de az egyik érvényesülési módja ez lehet a művészetnek. És akkor már csak arra kell válaszolni: hogy milyen az a világ, amit Jankovics Marcell műveiből megismerünk, és miért fontos az?

Ez kérem szépen egy belülről, belső lényege által, szervezőn rendeződött világ, hogy előkelőbben mondjam: „immanensen rendezett valóság”. Egyértelmű, világos, áttekinthető világ, ellentétben a mai manipulált és zavaros életünkkel. Ebben a dolgok összefüggnek egymással, mindennek megvan az őt megillető helye és élete, de ez a saját helye szervezőn illeszkedik a nagy egészbe. Csak úgy fakadnak a talajból, a növények indáiból vagy a csillagos égboltból a minták, a növények, az állatok, az emberek. A történet is, a rajzok egységes stílusa, de még ezen túl a világot – egykoron – valóban mozgató erő, léterő, lendület hatja át a filmeket is, ez érzékelhető itt, egy-egy rajzon is.

Ezzel kapcsolatos számos gondolat és tény, bizonyíték fogalmazódik meg Marcell kultúrtörténeti munkásságában is. Ő idézte egy előadásában, hogy valamely mértékadó személyiség mondta róla: „állandóan úton van a csillagos égbolt és a népmesék között”. Igen: A népmesék és a csillagos égbolt, a nap mozgása az égen és János vitéz hetyke lovaglása itt a földön, a környezet, az ember és az ember alkotta tárgyak arányrendszere mind ugyanazt a szellemet idézi – képzavarral mondva –, a két lábbal az egyetemes rendben álló, a világ törvényeit érző és átélő ember rendjét.

Szintén Jankovics Marcell idézi Eliade pontos megfogalmazását: „Az archaikus és a tradicionális társadalmak, illetve a modern társadalmak embere között az a legfőbb különbség, hogy az előbbi elválaszthatatlanul összekötve érzi sorsát a Kozmoszsal és a kozmikus ritmusokkal, míg az utóbbi meg van győződve arról, hogy csak a Történelem része.”

Nos ez az egykor volt rend jelenik meg, érződik át a rajzokon, és ennek rendkívüli jelentősége van a mai életünkben, amelyben régen nem vagyunk a kozmikus rend részei, de egyfajta földi, természeti renddel is elvesztettük majd minden kapcsolatunkat, de már a történelemnek sem vagyunk a részei, csak a jelen pillanatnak, a mai divatnak és a televíziósorozatok másodpernyi élményeinek. Egészen a szenvedélybetegséggel határos ez a csúgás a pillanaton, hogy ha nincs nála a mobil, és nem értekezhet szüntelenül a barátaival, akkor már az elvonás tünetei jelennek meg rögtön egyseseken.

Valóban messzire vezetne annak a taglalása, hogy a mai individualista ember, aki valóban megszabadult számos ter-

mészeti és társadalmi kényszertől, kötöttségtől, és szabadon építheti, alkothatja, megvalósíthatja önmagát, miért sokkal gyengébb, sérülékenyebb és legfőképpen: jellegtelenebb elődeinél. Azt ígértem, hogy messzire megyek, de gyorsan visszafordulok, nos erre a nehéz kérdésre, már valóban nem egy megnyitó keretében kell válaszolni.

Csak azt szeretném leszögezni, hogy azok a kérdések, amelyeket Marcell rajzai és elméleti tanulmányai felvetnek, messze túlmutatnak egy nézhető, kellemes film vagy kiállítás jelentőségén. Van-e ennél fontosabb, mint annak a sugallata, érzékeltetése, átélésének elősegítése, hogy „volt rend”?! Volt erő, volt valamikor természetes emberi méltóság. Annyira fontosnak tartom, hogy nem csak a filmeket és a rajzokat, de azok utóéletét is szorgalmazom. Jó lenne folytatni további kiállításokon, tanulmányokban, előadásokon, beszélgetéseken. A művészet is persze nagyon fontos, de azt hiszem, itt még fontosabb dolgokról van szó, az ember múltjáról és jövőjéről, arról, hogy megmarad-e a megértett és feldolgozott múlt és megmarad-e a jövő lehetősége, azaz: lesz-e jövő?

De most már éppen elég súlyos kérdésekkig jutottam, abahagyom és megnyitom a kiállítást. Azzal a gondolattal nyitom meg, hogy ha van rá mód és marad idő, akkor a mai napon is folytassuk ennek az élménynek a feldolgozását, megbeszélését! Kérem, tekintsek meg a kiállítást!

IV. Nyári Egyetem

a közösségi részvétel fejlesztéséért

2007. július 25-29. Kunbábony

„Szabad állampolgárok – felhatalmazott közösségek”

Idén újra Kunbábonyba hívunk mindenkit, aki érdeklődik a közösség- és településfejlesztő munka, a közösségi tervezés, valamint a szociális szövetkezetek iránt.

Az előadások és műhelymunkák tervezett témái:

- A közösségi alapú tervezés - fejlesztés: kistérségekben, településeken, városmegújító programokban. Módszerek, gyakorlatok, akadályok.
- Szakmaközi együttműködés a közösségi szocializációért. Hogyan készítsük fel az embereket a részvételre? Mi az „empowerment”? Szocializációval az állampolgáriságért, a demokráciáért.
- Hogyan szerezzünk jogot a közösségi erőforrásokkal való gazdálkodásra? Hogyan szervezzünk szociális szövetkezetet?
- Egymásra utalva: az 1000 fő alatti települések jövőjéről. A „settlement” típusú házakról, a közösségi szolgáltatások szervezéséről, közösségi munkás- és falugondnoki hálózatokról, öko-iskolákról.

Találkozunk 2007. július 25-29. között a Civil Kollégiumban, amely július 27-én ünnepli megnyitását 10. évfordulóját! Információk: www.kka.hu; nyariegyetem2007@freemail.hu és a (1) 225-6013; (1) 201-5728 telefonszámokon.

Közösségfejlesztők Egyesülete www.kka.hu;

Istenkúti Közösségért Egyesület www.ike.hu;

Civil Kollégium Alapítvány

www.civkol.hu;

Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus

www.mmi.hu